

Akanie

Autor: Halina Karaś

{smoothgallery image=M861.gif&title=Leksykon&caption=Zasięg polszczyzny północnokresowej i gwar podlasko-suwańskich, w których występuje akanie. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Z. Kurzowa, Język polski Wileńszczyzny i Kresów północno-wschodnich XVI-XX w., wyd. II, Kraków 2006, mapa nr 1; J. Marcinkiewicz, Polsko-litewskie kontakty językowe na Suwalszczyźnie, Poznań 2003, Urbańczyk (Podlasie).}Akanie – umowne określenie wymowy samogłosek e, o jako a w sylabach nieakcentowanych w gwarach polskich powstałych na podłożu białorusko-litewskim, np. pajechali, oka liewa, żyja, moga, udała sia, z chlebam, pożanilim sia, jadzenia, dziaciuka, pamidory = pojechali, oko lewe, żyję, mogę, udało się, z chlebem, pożeniliśmy się, dzieciuka, pomidory. Charakteryzuje głównie polszczyznę północnokresową, tj. gwary polskie na Litwie, Łotwie (południowej, tzw. Łatgalii, czyli w dawnych Inflantach polskich) i Białorusi. Spośród gwar pozostających na terenie Polski zjawisko to pojawia się rzadko w gwarach pogranicza północno-wschodniego, tj. w gwarach podlasko-suwańskich (Podlasie i Suwalszczyzna), głównie w suwańskich gwarach niemazurzących (sejneńskich). Nie jest to jednak proces fonetyczny bezwyjątkowy we wspomnianych gwarach polskich, gdyż akanie nie wszędzie i nie zawsze występuje w tych pozycjach, w których jest ono możliwe, np. rzadkie jest na Kowieńszczyźnie (Litwa) i na Grodzieńszczyźnie (Białoruś). Opisane zjawisko powstało pod wpływem gwar białoruskich, a swą nazwę zawdzięcza fonetycznej właściwości języka białoruskiego i rosyjskiego (ale nie jest z nią tożsamy), która polega na neutralizacji opozycji samogłosek o i a w pozycji nieakcentowanej, co skutkuje zmianą o > a. Nieakcentowane o wymawiane jest jak a lub samogłoska zbliżona do a (oznaczane w transkrypcji fonetycznej przez Y), np. błr. w|ody – wad|a, dom – dam|y, wołk – wałk|i. Jest to zjawisko żywotne, obejmujące nie tylko wyrazy rodzime, ale i zapożyczenia, np. optyka – apt|yczny, boks – baks|or. Wskutek akania nie ma różnicy w wymowie samogłosek o i a w sylabach nieakcentowanych, co odzwierciedla również pisownia białoruska. Pisownia rosyjska rozróżnienie to zachowuje, chociaż wymowa w ogólnym języku rosyjskim jest akająca, np. małoko (wymowa: małak|o). Czy wiesz, że.... Ślady akania można odnaleźć w tekstach pisanych z terenu dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego (Kresy północno-wschodnie). Jest to zjawisko dawne, mające poświadczenia od drugiej połowy XVIII w. (ustalone na podstawie analizy rymów w poezji XVIII i XIX w.).